

A wooden windmill with four sails, situated in a field of tall grass at sunset. The windmill is made of dark wood and has a small balcony on its side. The sails are made of a lattice of wood. The background shows a warm sunset sky and some trees. The foreground is filled with tall, dry grass.

Skanseny w Polsce

**Open-Air Museums
in Poland**

BoSz

Skanseny w Polsce Open-Air Museums in Poland

BoSz

Introduction	6
Upper Silesian Ethnographic Park in Chorzów	17
Rev. Krzysztof Kluk Museum of Agriculture in Ciechanowiec	21
Professor Roman Reinfuss Open-Air Museum of Rural Pogórze in Symbark	25
Mill Farm in Bogdaniec	29
Maria Dąbrowska's Manor in Russów	33
Kielce Countryside Museum in Kielce	37
Museum of Folk Culture in Kolbuszowa	41
Museum in Koszalin	45
Folk Culture Museum of the Sudeten Foothills in Kudowa-Zdrój	49
Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice	53
Open-Air Village Museum in Lublin	57
Open-Air Museum in Maurzyce	65
Open-Air Museum in Kwiatkówka	69
Adam Chętnik Open-Air Museum of the Kurpie Region in Nowogród	73
Sądecki Ethnographic Park and Galician Town, Nowy Sącz	77
Museum of Folk Architecture — Ethnographic Park in Olsztynek	81
Museum of the Opole Village in Opole	85
Museum of Folk Culture in Osiek nad Notecią	89
Vistula Settlement Open-Air Museum in Wiączemin Polski	93
Farmers' and Fishermen's Croft in Nadole	99
Museum of the Radom Countryside in Radom	103
Museum of Folk Architecture in Sanok	107
Museum of the Mazovian Countryside in Sierpc	115
Museum of the Slovinc Countryside in Kluki	123
Museum of Folk Culture of Pomerania in Swołowo	127
National Museum of Agriculture and Food Industry in Szreniawa	131
Museum — Żywiec Ethnographic Park in Ślemień	135
Ethnographic Park at the Maria Znamierowska-Prüfferowa Ethnographic Museum in Toruń	139
Slender Ethnographic Park in Wielka Nieszawka	143
Ethnographic Park in Kaszczorek	147
Podlaskie Museum of Folk Culture in Wasilków	151
Museum — Teodora and Izidor Gulgowski Kashubian Ethnographic Park in Wdzydze	155
Museum of Folk Culture in Węgorzewo	159
Kujawsko-Dobrzyński Ethnographic Park in Kłóbka	163
Open-Air Museum of Folk Architecture of Western Wielkopolska, Wolsztyn	167
Ethnographic Park of Western Cracovians in Wygietzów	171
Ethnographic Museum in Zielona Góra-Ochla	175
Orava Ethnographic Park Museum in Zubrzyca Górna	179
Selected bibliography	182

Wstęp 7

Muzeum „Gómośląski Park Etnograficzny w Chorzowie” 17

Muzeum Rolnictwa im. ks. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu 21

Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Symbarku 25

Zagroda Młyńska w Bogdańcu 29

Dworek Marii Marii Dąbrowskiej w Russowie 33

Muzeum Wsi Kieleckiej w Kielcach 37

Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej 41

Muzeum w Koszalinie 45

Muzeum Kultury Ludowej Pogórza Sudeckiego w Kudowie-Zdroju 49

Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach 53

Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie 57

Skansen w Maurzycach 65

Skansen w Kwiatkówku 69

Muzeum-Skansen Kurpiowski im. Adama Chętnika w Nowogrodzie 73

Sądecki Park Etnograficzny i Miasteczko Galicyjskie, Nowy Sącz 77

Muzeum Budownictwa Ludowego — Park Etnograficzny w Olsztynku 81

Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu 85

Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią 89

Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie Polskim 93

Zagroda Gburska i Rybacka w Nadolu 99

Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu 103

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku 107

Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu 115

Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach 123

Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie 127

Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie 131

Muzeum — Żywiecki Park Etnograficzny w Ślemieniu 135

Park Etnograficzny przy Muzeum Etnograficznym im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu 139

Olenderski Park Etnograficzny w Wielkiej Nieszawce 143

Park Etnograficzny w Kaszczorku 147

Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej w Wasilkowie 151

Muzeum — Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izidora Gulgowskich we Wdzydzach 155

Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie 159

Kujawsko-Dobrzyński Park Etnograficzny w Kłóbce 163

Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski, Wolsztyn 167

Park Etnograficzny Krakowiaków Zachodnich w Wygietzowie 171

Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli 175

Muzeum — Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej 179

Wybrana literatura 182

There is something about Skansen [...]. Inside the gates time moves at a different pace, the hours are stretched into long, almost endless periods, and chronology ceases to exist. Even though the walls to the outside world aren't particularly high, Skansen appears to be a separate space, a world within the world and yet separated from the world at the same time. A parenthesis where multiple layers of time exist simultaneously and therefore there is no actual time at all.

Elisabeth Åsbrink, *Made in Sweden. 25 Ideas That Created a Country*, London 2019

Such were the impressions from the world's first open-air museum – Skansen in Stockholm – toured by Elisabeth Åsbrink, an outstanding Swedish writer and journalist. The impressions, clad in literary form, are probably the most beautiful and complete definition of those particular places.

The Swedish ethnographer Artur Hazelius was the founder of the first such museum. In 1891, on the island of Djurgården in Stockholm, he opened an exhibition built on the site of a former military training ground. It included a fortification – in Swedish known as skansen. Hazelius used the word Skansen to name the museum. Thus, the term – intentionally applied by the founder – has a deeply symbolic and metaphysical significance, because a heritage site was established where soldiering was taught for many years, documenting the culture of mostly anonymous people populating the villages and towns of Sweden.

Hazelius addressed the many visitors to his museum with the slogan: "Know thyself." They were supposed to accomplish that by getting to know the life conditions of former generations – those informed by people and those shaped by nature itself. The meaningfulness of this message cannot be underestimated, especially today, when it takes on a new dimension in the face of the imbalance between the fundamental laws of nature and satisfying human ambition to subdue it. At times, these activities resulted in environmental degradation and ecological disasters in many regions of the world. In its essence, therefore, the new type of museum was intended to stimulate reflection on the uniqueness of everyday human existence on the one hand, and to teach humans humility in relation to the nature around them on the other. In fact, an open-air museum exhibition does not prove the dominance of Homo sapiens, but their wisdom in how they co-create a harmonious cultural landscape with the natural environment.

Hazelius's ideas had a revolutionary impact on the existing philosophy of collections and museum exhibitions, which focused on creating an apotheosis of great figures, their achievements, breakthrough discoveries and events. His principles quickly found common ground in the Scandinavian countries, and later in most European ones. Open-air museums have also been established in many other places on almost every continent. At present, there are nearly 2,500 such institutions worldwide.

In the 1890s, the idea of open-air museums made its way to Poland, where for years, in line with European regionalist trends, folk studies had been developing and ethnographic collections had been created. Polish regionalism – in the absence of statehood – was also shaped by political and patriotic sentiments. The aim was to include the people and their culture in the process aimed at the rebirth of statehood. The virtues of folk culture discovered at that time became the inspiration for a wider presentation and the search for ways to protect and preserve its most valuable manifestations. The task

Skansen ma w sobie coś szczególnego. Jak tylko przekroczy się jego bramy, czas biegnie inaczej, we własnym tempie, zupełnie innym od tego na zewnątrz. Nie ma tu szczególnie wysokich murów oddzielających go od świata, ale mimo to Skansen jest odrębną przestrzenią, osobnym światem w świecie, mieści się we wszystkim, a zarazem poza wszystkim. Jest nawiasem, w którym jednocześnie panuje kilka epok, a tym samym nie panuje żaden czas.

Elisabeth Åsbrink, *Made in Sweden. 60 słów, które stworzyły naród*, Warszawa 2019

Takie właśnie impresje wyniosła z wędrowki po pierwszym na świecie muzeum na wolnym powietrzu – sztokholmskim Skansenie – Elisabeth Åsbrink, znakomita szwedzka pisarka i dziennikarka. Wrażenia te „ubrane” w literacką formę są bodaj najpiękniejszą i najpełniejszą definicją tych szczególnych miejsc.

Założycielem pierwszego tego typu muzeum był szwedzki etnograf Artur Hazelius. W 1891 roku udostępnił on na wyspie Djurgården w Sztokholmie ekspozycję zbudowaną na terenach po dawnym poligonie wojskowym. Znajdowały się tam szanice – w języku szwedzkim nazywane skansenem. Samemu muzeum Hazelius nadał też nazwę Skansen. To świadomie wybrane przez założyciela określenie ma zatem głęboko symboliczną i metafizyczną wręcz wymowę, ponieważ w miejscu, gdzie przez wiele lat uczono żołnierskiego rzemiosła, powstała placówka dokumentująca dziedzictwo kulturowe najczęściej anonimowych ludzi, zamieszkujących wioski i małe miasteczka Szwecji.

Hazelius skierował do licznie odwiedzających jego muzeum hasło: „Poznaj samego siebie”. Mieli zaś oni tego dokonać poprzez poznanie warunków życia dawnych pokoleń – zarówno tych, które były dziełem człowieka, jak i tych, które kształtowała sama natura. Głębi owego przesłania nie sposób przecenić szczególnie dzisiaj, kiedy jego znaczenie nabiera nowego wymiaru wobec zachwiania proporcji pomiędzy podstawowymi prawami przyrody a zaspakajaniem ambicji człowieka w jej ujarzmieniu. Konsekwencją tych działań stały się niekiedy degradacja środowiska naturalnego i katastrofy ekologiczne w wielu regionach świata. Nowy typ muzealnictwa miał zatem w swojej istocie z jednej strony pobudzić refleksję nad niezwykłością codziennej ludzkiej egzystencji, z drugiej zaś nauczyć człowieka pokory w stosunku do otaczającej go przyrody. Ekspozycja skansenowska nie dowodzi bowiem dominacji homo sapiens, lecz jego mądrości we współtworzeniu z naturalnym środowiskiem harmonijnego krajobrazu kulturowego.

Koncepcje Hazeliusa miały rewolucyjny wpływ na funkcjonującą dotychczas filozofię kolekcjonerstwa i wystawiennictwa muzealnego, która koncentrowała się na kreowaniu apoteozy wielkich postaci, ich dokonań, przełomowych odkryć i wydarzeń. Jego założenia znalazły szybko naśladowców w krajach skandynawskich, a następnie w większości państw europejskich. Muzea na wolnym powietrzu zostały utworzone też w wielu innych miejscach na prawie każdym kontynencie. Obecnie na świecie jest blisko dwa i pół tysiąca tego typu placówek.

Idee skansenowskie w ostatniej dekadzie XIX wieku zawitały na ziemię polską, gdzie od lat zgodnie z ogólnoeuropejskimi prądami regionalizmu rozwijały się badania ludoznawcze i powstawały kolekcje etnograficzne. Polski regionalizm – w obliczu braku państwowości – kształtowany był również przez motywy polityczne i patriotyczne. Dążono do włączenia ludu i jego kultury w orbitę procesu, którego celem było odrodzenie państwowości. Odkrywane wówczas wartości kultury ludowej stały się inspiracją do szerszej prezentacji oraz poszukiwania sposobów ochrony i zachowania jej najcenniejszych

Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej

Muzeum położone jest w północnej części województwa podkarpackiego, trzydzieści kilometrów od Rzeszowa. Zostało otwarte dla zwiedzających w 1978 roku.

Na rozległym, blisko trzydziestohektarowym terenie ukazane są zabytki kultury Lasowiaków i Rzeszowiaków. Wśród najcenniejszych obiektów znajdują się: dwór z Brzeziny z 1753 roku, zagroda Szylarów z Markowej z przełomu XVIII i XIX wieku, kościół z Rzochowa z 1843 roku, plebania z Ostrów Tuszowskich z 1904 roku. Placówka może poszczycić się także unikatową wyluszcarnią nasion z Dąbrówek (lata 60. XIX wieku) i leśniczówką z Zerwanki z 1830 roku. Wnętrza zostały pieczołowicie odtworzone, by jak najdokładniej oddać realia codziennego życia dawnych mieszkańców regionu. Zwiedzający mogą zajrzeć do wnętrz wiatraków i młyna wodnego, aby zapoznać się z tradycyjnym młynarstwem, a także odwiedzić remizę strażacką, w której ukazano rzeczywistość dawnego pożarnictwa wiejskiego.

Do najważniejszych wydarzeń organizowanych w muzeum należą: *Prezentacje Twórczości Ludowej Lasowiaków i Rzeszowiaków* oraz *Koń, jaki jest...* – barwne imprezy plenerowe, które przyciągają wielu gości.

Museum of Folk Culture in Kolbuszowa

The museum is located in the northern part of the Podkarpackie Voivodeship, almost nineteen miles from Rzeszów. It was opened to the public in 1978.

The vast area of nearly seventy-four acres shows monuments of the Lasowiak and Rzeszowiak culture. The most valuable buildings include: a manor house from Brzeziny from 1753, a homestead of the Szylars from Markowa from the turn of the the eighteenth and nineteenth centuries, a church from Rzochów from 1843 and a rectory from Ostrowy Tuszowskie from 1904. The site also boasts a unique seed extraction facility from Dąbrówki (1860s) and a forester's lodge from Zerwanka dating from 1830. The interiors have been carefully recreated to reflect as accurately as possible the realities of daily life of the former inhabitants of the region. Visitors can peek inside the windmills and water mill to learn about traditional milling, as well as visit the fire station, which shows the reality of old rural firefighting.

Some of the most important events organised at the museum include: *Presentations of Folk Art of the Lasowiak and Rzeszowiak People* and *The Horse as It Is...* – colourful outdoor events that attract many visitors.

Izba w aranżacji bożonarodzeniowej w chatupie Szylarów z Markowej, XVIII/XIX w. Christmas decorations in the Szylars' cottage from Markowa, 18th/19th c.

Izba w chatupie z Żołyni Dolnej, 1815 r. Room in a cottage from Żołynia Dolna, 1815

Dwór z Brzezin, 1753 r. Manor from Brzeziny, 1753

Lasowiacy – ekspozycja z kościołem pw. św. Marka, z Rzochowa, 1843 r. The Lasowiak people – display with Saint Mark's Church, from Rzochów, 1843

Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie

Muzeum, otwarte dla zwiedzających w 1979 roku, położone jest na malowniczym, ponaddwudziestohektarowym terenie na skraju Lublina. Na wyjątkową atmosferę tego miejsca składają się nie tylko zabytkowe obiekty, ale również otoczenie: pagórki, rzeka, stawy, parkowa i ogrodowa zieleń, a także pola uprawne i elementy małej architektury. Całości dopełniają zwierzęta gospodarskie, które na co dzień zamieszkują muzealne zagrody.

Ekspozycja skansenu obejmuje zabytki architektury Wyżyny Lubelskiej, Roztocza, Powiśla, Podlasia, a także sektor dworski i zrekonstruowane miasteczko prowincjonalne. Szczególne wrażenie robią takie obiekty, jak: kościół z Matczyna z 1686 roku, cerkiew greckokatolicka z Tarnoszyna z 1759 roku, chatupa z Tarnogóry z 1773 roku oraz dwór z Żyrzyna z połowy XVIII wieku. W przestrzeniach muzealnych stworzono unikalną narrację, oddającą realia życia mieszkańców dawnej Lubelszczyzny, w szczególności z okresu II RP. Przykładem takiego rozwiązania jest zagroda z Teodorówki, ukazująca historię mieszkającej w niej rodziny Książków. Ekspozycja plebanii z Żeszczynki ma zaś charakter modelowy i stworzona została na podstawie pogłębionych wywiadów.

Open-Air Village Museum in Lublin

Opened to the public in 1979, the museum is located in the picturesque area of some fifty acres on the edge of Lublin. The unique atmosphere of the place is due not only to the historical buildings, but also to the surrounding hills, river, ponds, park and garden green spaces, as well as agricultural fields and small architectural structures. The whole area is populated by livestock that live in the museum's pens.

The open-air exhibition includes historical architecture from Lublin Upland, Roztocze, Powiśle, Podlasie, as well as a manor section and a reconstructed provincial town. Particularly impressive are such buildings as: a church from Matczyn from 1686, a Greek Catholic church from Tarnoszyn from 1759, a cottage from Tarnogóra from 1773 and a manor house from Żyrzyn from the mid-eighteenth century. The museum spaces present a unique narrative reflecting the real life of the inhabitants of the old Lublin region, in particular in the Second Polish People's Republic period. Such a tale is told, for example, by the homestead from Teodorówka depicting the story of the Książek family who resided there. The exhibition of a rectory from Żeszczynka is a model structure created on the basis of in-depth interviews.

Kapliczka z Korytkowa Dużego na tle korytkowskiej zagrody, poł. XIX w. Shrine from Korytkowo Duże against a homestead from Korytkowo Duże, mid-19th c.

Ikonoostas z XIX/XX w. z cerkwi z Tarnoszyna z 1759 r.
Iconostasis from the 19th/20th c. from an Orthodox church from Tarnoszyn from 1759

Cerkiew greckokatolicka pw. Narodzenia NMP; z Tarnoszyna, 1759 r.
Greek Catholic Church of the Nativity of the Virgin Mary, from Tarnoszyn, 1759

Salon w aranżacji bożonarodzeniowej z k. lat 30. XX w. we dworze z Żyrzyna z poł. XVIII w.
Living room with Christmas decorations from the late 1930s in a manor from Żyrzyn from the mid-18th c.

Jadalnia we dworze z Żyrzyna – aranżacja na dzień wigilii, k. lat 30. XX w.
Dining room in a manor from Żyrzyn – Christmas Eve decorations, late 1930s

Dwór z Żyrzyna, poł. XVIII w. Manor from Żyrzyn, mid-18th c.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

Plenerowa ekspozycja muzeum, usytuowana na trzydziestoośmiohektarowym terenie, na prawym brzegu Sanu, u podnóża Gór Słonnych, należy do najpiękniejszych i największych w Europie. Placówka została założona w 1958 roku.

Pod względem liczby obiektów – około stu osiemdziesięciu – to największe muzeum na wolnym powietrzu w Polsce. Na ekspozycji prezentowana jest kultura polsko-ukraińskiego pogranicza we wschodniej części polskich Karpat – Bieszczadów, Beskidu Niskiego i Pogórza. Dla poszczególnych grup etnograficznych: Bojków, Łemków, Pogórzan i Dolinian, wyodrębniono oddzielne sektory, znakomicie dostosowane do fizjografii terenu. Odtworzone zostały typowe układy zabudowy przestrzennej wsi oraz małych miasteczek od XVII do XX wieku. Obok budynków mieszkalnych, mieszkalno-gospodarczych i gospodarczych znajdują się tutaj również obiekty: sakralne – kościół, cerkwie i synagoga, użyteczności publicznej – remiza, karczma, poczta, oraz przemysłowe – młyn wodny, wiatraki, tartak. Większość budynków ma w pełni urządzone i udostępnione do zwiedzania wnętrza.

Ponadto w skansenie można oglądać stałe wystawy uzupełniające, wśród których wyróżnia się unikalna *Ikona karpacka*, obejmująca dwieście dwadzieścia ikon z okresu od XV do XX wieku, oraz ekspozycja poświęcona przemysłowi naftowemu, ukazująca historię wydobywania ropy naftowej na Podkarpaciu.

Museum of Folk Architecture in Sanok

The museum's open-air exhibition, located on a ninety-four-acre land on the right bank of the San River, at the foot of the Słonne Mountains, is one of the largest and most beautiful in Europe. The institution was established in 1958.

In terms of the number of objects – approximately one hundred and eighty – it is the largest open-air museum in Poland. The exhibition presents the culture of the Polish and Ukrainian borderland in the eastern part of the Polish Carpathian Mountains – the Bieszczady, Low Beskids and the Foothills. For individual ethnographic groups: Boykos, Lemkos, Uplanders and Dolinians, separate sectors have been allocated, perfectly adapted to the physiography of the area. Typical spatial layouts of villages and small towns from the seventeenth to the twentieth century have been recreated. Apart from residential, residential-and-farm and farm buildings, there are also sacral buildings – a church, orthodox churches and a synagogue, public buildings – a fire station, an inn, a post office, and industrial buildings – a water mill, windmills, a sawmill. Most of the buildings are fully furnished and open to the public.

In addition, the open-air museum has permanent complementary exhibitions, including the unique *Carpathian Icons*, comprising two hundred and twenty icons from the fifteenth to the twentieth centuries, and a display covering the oil industry, showing the history of oil extraction in Subcarpathia.

Galicyjski Rynek – pierzeja północno-wschodnia, rekonstrukcja, pocz. XX w. Galician market square – north-east frontage, reconstruction, early 20th c.

Galicyjski Rynek – mieszkanie urzędnika pocztowego, 1. poł. XX w. Galician market square – a postal clerk's dwelling, 1st half of the 20th c.

Bima (mównica) w sali modlitw synagogi z Potańca, replika, XVIII w. Bimah (rostrum) in the prayer hall of a synagogue from Potaniec, replica, 18th c.

Galicyjski Rynek – synagoga z Potańca, replika, XVIII w. Galician market square – synagogue from Potaniec, replica, 18th c.

Dwór ze Święcan, 1861 r. Manor from Święcany, 1861

Fragment salonu dworskiego z XIX/XX w. Fragment of a manor salon from the 19th/20th c.

Kaplica dworska z polichromią w stylu neogotyckim, k. XIX w. Manor chapel with neo-Gothic polychromy, late 19th c.

Sektor pogórzański z chałupą z Równego z 1824 r. Pogórze sector with a cottage from Równe from 1824

Izba z okresu międzywojennego w chyły ze Skorodnego z 1861 r. Room from the interwar period in a homestead from Skorodne from 1861

Salon z meblami w stylu biedermeier – Ludwika Filipa w dworze Moniaków, XVIII/XIX w. Living room with Biedermeier – Louis Philippe style furniture in the manor, 18th/19th c.

Izba w chałupie Paś-Filipka z Jabłonki, XIX w. Room in Paś-Filipek's cottage from Jablonka, 19th c.

Zagroda Matysów z Chyżnego, 2. poł. XIX w.
The Matys' homestead from Chyżne, 2nd half of the 19th c.

Biała Karczma z Podwilk, XIX w. White Inn from Podwilk, 19th c.

Salon Divékych w Białej Karczmie, XIX w. The Divékys' living room in the White Inn, 19th c.

Skanseny to wyjątkowe miejsca, w których czas się zatrzymał, a historia nabiera realnych kształtów. Album stanowi zamkniętą w kadrach opowieść o trzydziestu ośmiu najpiękniejszych polskich muzeach na wolnym powietrzu, gdzie zachowane zostały tradycyjne elementy ludowej kultury materialnej i duchowej różnych regionów Polski. Drewniane chaty, majestatyczne świątynie, piękne dwory, dawne warsztaty rzemieślnicze i artefakty codziennego życia przywołują bogatą historię minionych pokoleń. To podróż przez kulturę i dziedzictwo naszych przodków.

Open-air museums are unique places, frozen in time, where history comes to live. This artbook is a photo-story of thirty-eight most beautiful Polish open-air museums, which preserve the traditional elements of tangible and intangible folk culture of various regions of Poland. Wooden cottages, magnificent churches, wonderful manors, old craft workshops and everyday items bring back the rich history of past generations. It is a journey through culture and heritage of our ancestors.